

A co przed filozofią, czy nie było pytań? Wskazanie specyfiki pytań filozoficznych

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Mircea Eliade, *Aspekty mitu*, tłum. P. Mrówczyński, Warszawa 1998.
- Werner Jaeger, *Paideia*, tłum. M. Plezia, Warszawa 1972.
- Bronisław Malinowski, *Mit w psychice człowieka pierwotnego*, [w:] tegoż, *Dzieła*, t. VII, tłum. B. Leś, D. Prasałowicz, Warszawa 1990.
- Jonathan Jacobs, *Filozofia stawia ważne pytania*, dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/jonathan-jacobs-filozofia-stawia-wazne-pytania/>.
- Zbigniew Herbert, *Próba rozwiązania mitologii*.
- Anna Kamieńska, *Rozterka Kasandry*.
- Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. 1, tłum. E. I. Zieliński.
- Arystoteles, *Metafizyka*, tłum. T. Żeleźnik, dostępny w internecie: <http://katedra.uksw.edu.pl/dydaktyka/cwiczenia/arystoteles.pdf>.

Czy poznanie czegokolwiek rozpoczyna się od pytania? Czy pytanie poprzedza każdą wiedzę? Na pierwszy rzut oka skłonni jesteśmy odpowiedzieć na te pytania pozytywnie. Rzecz jest jednak bardziej złożona. Istnieje wiedza, której nie można wyobrazić sobie bez tego swoistego impulsu, jaki stanowi pytanie. Istnieje też wiedza, która trafia do naszych umysłów pod nieobecność pytań. Ujmiesz te problemy na przykładzie dwu form wiedzy – mitu oraz filozofii. Dzieje ich splatają się w historii greckiej kultury w sposób skomplikowany, ale ciekawy. Rozważania o obecności pytań będą okazją do przyjrzenia się tej kwestii.

Twoje cele

- Zapoznasz się z relacją mitu i filozofii w kontekście problemu obecności pytań.
- Porównasz specyfikę wiedzy mitycznej i filozoficznej.
- Dokonasz analizy właściwości pytań filozoficznych.

Przeczytaj

Pytanie będziemy rozumieć jako takie zdanie, któremu towarzyszy zamiar dowiedzenia się czegoś. Zamiar ten widoczny jest w formie zdania, np. w kończącym je znaku zapytania, a także w intonacji, jeśli je wymawiamy. Warunkiem pytania jest więc (pomijając pytania retoryczne) niewiedza. Gdyby świat nie stawiał człowieka przed zagadkami oraz wyborami, których rozstrzygnięcie nie jest wiadome, to zapewne nie pojawiłyby się pytania oraz odpowiedzi na nie, czyli **wiedza**. Jak się jednak przekonamy, nie zawsze wiedzę poprzedza wyraźnie artykułowane pytanie.

Prawdopodobnie we wszystkich kulturach istnieje potoczna wiedza dotycząca codziennych praktycznych umiejętności, a obok niej wiedza o charakterze mitycznym i religijnym. Jednak nie każda wiedza jest tworzona według uprzednio sformułowanych pytań. Szczególnie charakterystyczny w tym aspekcie jest **mit**. W kulturze greckiej mit poprzedzał filozofię, współistniał z nią i współistnieje nadal, dlatego kwestię obecności pytań warto rozpatrzyć właśnie na tym gruncie.

Personifikacja Mitologii (po lewej). W środku personifikacja Historii, po prawej Tradycji – mozaika Fredericka Dielmana z 1896 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czy w obrębie mitu istnieją świadomie artykułowane pytania? Otóż mit nie zawiera takich pytań, chociaż zawiera odpowiedzi. Pojawienie się i żywotność mitu nie jest oczywiście przypadkowa. Jest on odpowiedzią na jakąś potrzebę poznawczą, chociaż potrzeba ta nie jest wprost wyrażana w pytaniach. Jeśli mit nie zawiera pytań, to nie zawiera także dyskursu, na który mogłyby się składać hipotezy, racje, wnioski itp., tworzące ciągi rozumowań właściwe procesowi wiedzotwórczemu. Treści mityczne mają więc formę

niedyskursywną. Mit jest opowieścią bliską w formie i znaczeniu literaturze, zwłaszcza eposowi, który odegrał istotną rolę w powstaniu greckiej filozofii. Tak oto określa mit znakomity polski antropolog Bronisław Malinowski:

((Bronisław Malinowski

Mit w psychice człowieka pierwotnego

Mit badany w swej żywej postaci nie jest symbolicznym, lecz bezpośrednim wyrazem przedmiotu, którego dotyczy. Nie jest wyjaśnieniem zaspokajającym potrzebę zainteresowań naukowych, ale narracją, w której zmartwychwstaje pradawna rzeczywistość, narracją opowiadaną dla zaspokojenia głębokich potrzeb religijnych, uzasadnienia dążeń moralnych, legitymacji nierówności społecznych, wyjaśnienia twierdzeń czy nawet wymogów praktycznych [...]. W kulturze pierwotnej mit jest nieodzowny: wyraża, wzbogaca i kodyfikuje wierzenia; chroni i wzmacnia moralność; gwarantuje skuteczność rytuału i zawiera reguły praktyczne, którymi człowiek powinien się kierować. Mit jest więc żywotnym składnikiem cywilizacji ludzkiej; nie jest czczym opowiadaniem, ale aktywną, stale działającą siłą. Nie jest rozumowym wyjaśnieniem ani wyobrażeniem artystycznym. Jest natomiast pragmatycznym dokumentem pierwotnej wiary i mądrości moralnej..

Źródło: Bronisław Malinowski, *Mit w psychice człowieka pierwotnego*, [w:] tegoż, *Dzieła*, t. VII, tłum. B. Leś, D. Prasałowicz, Warszawa 1990, s. 303.

Podając rozstrzygnięcia **teogoniczne** lub **kosmogoniczne**, mit nie dyskutuje tez, tylko opowiada, jak się rzeczy miały/mają. Podając wzory zachowania, mit nie proponuje obiektywnego rozpatrzenia jakiegoś ich katalogu, tylko opowiada zdarzenie jako zobowiązujący przykład. Według współczesnego filologa i filozofa **Wenera Jaegera**:

((Werner Jaeger

Paideia

Mit ma już sam przez się to zobowiązujące znaczenie, niezależnie od tego, czy przytacza się go wyraźnie jako wzór lub przykład, czy nie. Znaczenia wzoru nie nabiera on dopiero wtedy, gdy porównuje się jakiś wypadek zachodzący w życiu z odpowiednim zdarzeniem zaczerpniętym z mitu, znaczenie takie jest mu właściwe z natury. Mit

nie jest dowolnym opowiadaniem, jest sam sławą, wieścią o tym, co wielkie i wzniosłe, przekazaną nam przez minione wieki.

Źródło: Werner Jaeger, *Paideia*, tłum. M. Plezia, Warszawa 1972, s. 72–73.

Jeśli umysł filozofujący podąża śladem kolejno stawianych pytań, konstruując najbardziej, jak mu się wydaje, wiarygodne rozumowania, to umysł zanurzony w micie jest apodyktyczny i niekrytyczny (zobacz: [Myślenie jako źródło pewności](#)). Wiedza jest mu dana, nie zaś racjonalnie wypracowana. Stąd wynika zasadnicza różnica między filozofią a mitem co do źródeł prawomocności posiadanej wiedzy. Prawomocność wiedzy filozoficznej opiera się na przekonaniu o skuteczności naturalnych władz poznawczych, prawomocność wiedzy mitycznej – na zawierzeniu autorytetowi, „pradawności” lub po prostu bezrefleksyjnie przyjętej oczywistości tej wiedzy.

Homer opowiadający mity, fragment fresku *Parnas* Rafaela.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Wróćmy teraz do obecności pytań. Spotykamy je obrębie filozofii, natomiast nie spotykamy w obrębie mitu. W mitach zastajemy odpowiedzi, a więc i problemy, które można sobie uświadomić, a stąd już niedaleko do uświadomienia sobie pytań. To praca filozoficzna artykułuje problemy i pytania jako zadane do rozstrzygnięcia. Spójrzmy na przykład: zarówno w micie, jak i w filozofii obecny jest problem powstania świata. Przejście od mitu do filozofii jest procesem racjonalizacji, którego elementem jest właśnie wyłuskanie oraz postawienie pytania o genezę świata z założeniem jego rozstrzygalności przy pomocy naturalnych władz poznawczych.

((Mircea Eliade

Aspekty mitu

Tak oto jesteśmy świadkami próby przekroczenia mitologii jako dziejów boskich i dotarcia w celu poznania kolebki Bytu do pierwszego źródła, z którego trysnęła rzeczywistość. To właśnie poszukując źródła, zasady, arche, refleksja filozoficzna odkryła na krótko kosmogonię; nie był to już jednak mit kosmogoniczny, ale problem ontologiczny.

Do „tego, co istotne”, docieramy zatem poprzez „powrót wstecz”: nie jest to już *regressus* osiągany za pomocą rytuałów, ale „powrót wstecz” na drodze wysiłku intelektualnego. W tym sensie można by powiedzieć, że pierwsze spekulacje filozoficzne wywodzą się z mitologii: myślenie systematyczne stara się odnaleźć i zrozumieć „absolutny początek”, o którym mówią kosmogonie, odsłonić tajemnicę Stworzenia Świata, jednym słowem – tajemnicę narodzin Bytu.

Źródło: Mircea Eliade, *Aspekty mitu*, tłum. P. Mrówczyński, Warszawa 1998, s. 113.

Jacek Malczewski, *Thanatos*, 1892 r.

Pytania filozoficzne, chociaż podano już na nie odpowiedzi, nadal trwają. Uzyskują inną artykulację, wzbogacają się o kolejne interpretacje i konteksty.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Sumując: jeśli pozostaniemy przy przyjętym rozumieniu tego, czym jest pytanie, to należy powiedzieć, że pojawia się ono wraz z filozofią. Stanowi więc o nieciągłości między mitem a filozofią. Elementem ciągłości między nimi są natomiast same problemy, które filozofia przejmuje, przepracowując we właściwy sobie sposób. Kluczowym elementem tej pracy było właśnie postawienie pytań filozoficznych. Właściwości tych pytań to: ogólność – pytania dotyczą „wszystkich rzeczy” (całości); fundamentalność – pytania dotyczą „istoty (natury) rzeczy”; racjonalność – pytania są formułowane z zachowaniem reguł logicznego myślenia; samocelowość (autoteliczność) – pytania nie prowadzą do celu innego poza samą mądrością (zobacz: [Czy każde pytanie jest pytaniem filozoficznym?](#)).

Waga pytań dla filozofii widoczna jest chociażby w nazywaniu jej „sztuką zadawania pytań” i staranności, z jaką umysły filozoficzne podchodzą do logicznej artykulacji pytań. Dzieje się tak dlatego, że pytania filozoficzne, a przynajmniej ich pewna część, nie znikają z umysłu po udzieleniu na nie odpowiedzi. Umysł nie zachowuje zazwyczaj codziennych pytań praktycznych, których wyłącznym celem jest jakaś zmiana w świecie. Skoro zmiana taka dokonała się, nie ma powodu, by pytanie praktyczne nadal nas zajmowało.

Słownik

dyskursywny

myślowo uporządkowany, oparty na logicznym wywodzeniu kolejnych etapów rozumowania i argumentów z etapów poprzednich

epos (epopeja)

(gr. *epos* – słowo, opowieść) poemat heroiczny, często wierszowany, opiewający dzieje i zwyczaje bohaterów oraz etos danej społeczności; w epos wplatane były wątki mityczne, legendarne, a także historyczne; w kulturze greckiej do eposów zaliczamy m.in. *Iliadę* i *Odyseję* Homera oraz *Narodziny bogów (Teogonię)* Hezjoda

kosmogonia

(gr. *kósmos* – wszechświat, porządek; *gonos* – pochodzenie) wiedza i wyobrażenia dotyczące genezy oraz porządku wszechświata

mit

(gr. *mýthos* – mowa, opowieść) opowieść wyrażająca wierzenia religijne oraz światopogląd danej zbiorowości; mityczne historie pierwotnie przekazywane były ustnie, z czasem zaczęto je zapisywać; mit ma charakter przenośny, posługuje się symbolem, metaforą, alegorią i domaga się odczytania na głębokim poziomie znaczeń

teogonia

(gr. *theogonia* – pochodzenie bogów) mit lub doktryna religijna zawierające przedstawienie pochodzenia bogów

wiedza

całość informacji zdobytych dzięki badaniom, uczeniu się, poznawaniu itp.; znajomość czegoś (np. dziedziny nauki lub życia)

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj fragmentu książki współczesnego historyka filozofii Giovanniego Realego. Sformułuj pytanie filozoficzne odnoszące się do jednego z trzech wymiarów, które autor przypisuje dziełu [Homera](#) i które doprowadzą do powstania filozofii.

Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. I, tłum. E. I. Zieliński, s. 44–45.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 2

Uzasadnij filozoficzny charakter sformułowanego przez siebie pytania, odwołując się do podanych w tekście głównym właściwości pytań filozoficznych.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Oceń prawdziwość zdań. Zaznacz *Prawda*, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub *Fałsz* – jeśli jest fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Zarówno w micie, jak i w filozofii znajdujemy tak samo sformułowane pytania.	☐	☐
W kulturze greckiej mit poprzedził pojawienie się filozofii.	☐	☐
Prawomocność wiedzy mitycznej opiera się na przekonaniu o poznawczej mocy rozumu.	☐	☐
Prawomocność wiedzy filozoficznej opiera się na przekonaniu o skuteczności naturalnych władz poznawczych.	☐	☐

Ćwiczenie 2

Uzupełnij opisy właściwości pytań filozoficznych.

Pytania filozoficzne są , czyli dotyczą wszystkich rzeczy.

Pytania filozoficzne nie mają żadnego innego celu poza .

Pytania filozoficzne dotyczą i ta ich cecha nazywa się fundamentalnością.

Pytania filozoficzne są formułowane zgodnie z regułami .

Przeczytaj fragment *Metafizyki* Arystotelesa i podaj dwa pytania, na które odpowiedzieli, według Arystotelesa, pierwsi filozofowie.

⌋ Arystoteles

Metafizyka

Otóż pierwsi filozofujący w przeważającej większości uważali, że zasady wszystkich rzeczy są wyłącznie z gatunku materii. To bowiem, z czego wszystkie rzeczy są i z czego najpierw powstają i w co obracają się ostatecznie – gdyż ta natura trwa, a zmieniają się jej upostaciowania – to, powiadają, jest tworzywem i zasadą wszystkich istniejących rzeczy. I ponieważ taka natura istnieje zawsze, przeto sądzą oni, że nic nie powstaje i nie ginie.

Źródło: Arystoteles, *Metafizyka*, tłum. T. Żeleźnik, dostępny w internecie:
<http://katedra.uksw.edu.pl/dydaktyka/cwiczenia/arystoteles.pdf>.

Zapoznaj się z fragmentem książki Giovanniego Realego. Zwróć uwagę na to, jak – według autora wypowiedzi – starożytni Grecy osiągnęli boskość. Odpowiedz pisemnie na pytanie: Czy uprawianie filozofii przez Greków można uznać za kolejną wersję osiągnięcia boskości?

((Giovanni Reale

Historia filozofii starożytnej

Zobaczmy [...], jaka była natura i znaczenie religii publicznej Greków oraz w jakim sensie i w jakiej mierze wywarła ona wpływ na filozofię. Słusznie można powiedzieć, że dla człowieka homeryckiego i dla Greka wychowanego w tradycji homeryckiej wszystko jest boskie w tym sensie, że wszystko, co się zdarza, jest dziełem bogów. Wszystkie zjawiska natury zostały wywołane przez bóstwa: grzmoty i błyskawice miota Zeus z wysokiego Olimpu, morskie bałwany spiętrza trójnóg Posejdona, słońce unosi złoty powóz Apollina itd. Ale i przejawy życia wewnętrznego pojedynczego Greka, a także jego życie we wspólnocie, losy jego miasta i wyniki prowadzonych wojen pojmowano jako wydarzenia istotnie związane z bogami i od nich zależne. Kim jednak są ci bogowie? Są to – jak to już dawno słusznie zauważono – naturalne siły przedstawione w wyidealizowanych postaciach ludzkich; są to wysublimowane, upersonifikowane aspekty człowieka; są to siły ludzkie, które przybrały przepiękny wygląd, krótko mówiąc, bogowie naturalnej religii greckiej są tylko i wyłącznie potężniejszymi i wyidealizowanymi ludźmi, przewyższają nas zatem w aspekcie ilościowym, ale nie różnią się od nas jakościowo. Z tej racji publiczna religia grecka jest z pewnością jedną z form religii naturalistycznej. Jest nawet tak bardzo religią naturalistyczną, że – jak słusznie zauważył Walter Otto – „nie ma w niej miejsca na świętość”, jako że z samej swej istoty bogowie nie chcą ani też w żaden sposób nie mogliby wynieść człowieka ponad człowieka. Jeżeli bowiem – jak to powiedzieliśmy – natura bogów jest taka sama jak natura ludzi, a różni się jedynie stopniem, to człowiek w bogach widzi samego siebie i aby wznieść się

ku nim, bynajmniej nie musi wchodzić w kolizję z samym sobą, nie musi tłumić swojej natury albo pewnych aspektów swojej natury, w żadnym razie nie musi po części obumrzeć dla samego siebie; on musi po prostu być sobą. A więc – jak słusznie mówi Zeller – tym, co bóstwo wymaga od człowieka, „nie jest bynajmniej wewnętrzna przemiana jego sposobu myślenia, nie jest walka z jego naturalnymi skłonnościami i z jego popędami, gdyż wszystko, co dla człowieka jest naturalne, to także wobec bóstwa uchodzi za słuszne: człowiekiem bardziej boskim jest ten, kto w sposób bardziej energiczny rozwija swoje ludzkie siły, zaś spełnienie jego powinności religijnej w istocie polega na tym, aby dla uczczenia tego, co boskie, człowiek czynił to, co jest zgodne z jego własną naturą”.

Źródło: Giovanni Reale, *Historia filozofii starożytnej*, t. 1, tłum. E. I. Zieliński, s. 47.

Ćwiczenie 5

Przeczytaj aforyzm J. S. Leca a następnie wybierz parafrazę, która będzie dla niego odpowiednia w kontekście epistemologicznym (jako odniesienie się do związku mitu z wiedzą).

„Gdy mit zderzy się z mitem, jest to bardzo realne zderzenie.”

- Przepisanie czemuś, co nie jest rzeczywiste, realnych skutków jest jak najbardziej rzeczywiste.
- Jeśli spotka się dwoje ludzi, którzy głęboko i bezrefleksyjnie „posiadają wiedzę”, a każdy z nich posiada wyraźnie inną „wiedzę” od „wiedzy” drugiego, to ich spotkanie będzie miało charakter konfrontacji.
- Gdy wiedza zderza się z brakiem wiedzy, to nie ma tam miejsca na dyskusję.
- Nie można dyskutować o dwóch mitach równocześnie, ponieważ prowadzi to do niezrozumienia.

Przeczytaj wiersz Anny Kamieńskiej *Rozterka Kasandry*. Napisz krótką rozprawkę, odpowiadając na pytania: Na czym polega „mądrość” przedstawionego w utworze świata i jakie jest jej źródło? Czy źródłem takiej „mądrości” może być filozofia?

((Anna Kamieńska

Rozterka Kasandry

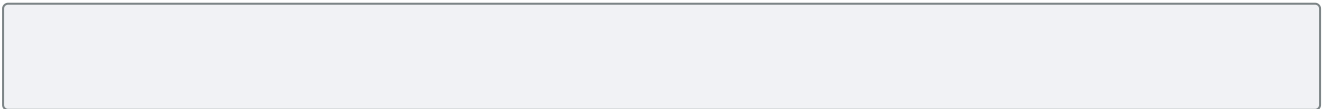
Ale jak ostrzec mądrych
jak przestrzec ich przed własną mądrością
przed chłodnym spokojem moralistów

Jak ostrzec tych
którzy podzielili już świat
na czarne i białe
którzy już wpakowali do piekieł
potępionych rozpoznając
ich po kolorze
lepiej od samego Pana Boga

Już nie potrafią nikogo
ułaskawić
nikomu przebaczyć
specjaliści od dobra i zła
Jak ostrzec konsekwentnych
przed ich konsekwencją
jak ostrzec racje przed
ich racjami
jak im ukazać
ciemny głąb możliwej niemożliwości
Oni tak pięknie
ustawili swój świat ze słów

i opasali kolczastą ironią
Jak ludzi ostrzec przed ludźmi
kiedy przyglądają się światu bez bólu
a każda rzecz w ich spojrzeniu
staje się tylko rzeczą
Jak ich przekonać
aby zechcieli odsunąć
się choć trochę
by własnym cieniem
nie zasłonili sobie
słońca.

Źródło: Anna Kamieńska, *Rozterka Kasandry*.

Przeczytaj wiersz Zbigniewa Herberta *Próba rozwiązania mitologii*. Następnie napisz do greckich bogów list, w którym – z perspektywy ponad dwóch tysięcy lat od narodzin filozofii – pokrzepisz ich lub pogrążysz w większej rozpacz: w liście dokonaj diagnozy, na ile udało się rozwiązanie mitologii.

((Zbigniew Herbert

Próba rozwiązania mitologii

Bogowie zebrali się w baraku na przedmieściu. Zeus mówił
jak zwykle długo i nudnie.

Wniosek końcowy: organizację trzeba rozwiązać, dość bezsensownej
konspiracji, należy wejść

w to racjonalne społeczeństwo i jakoś przeżyć.

Atena chlipała w kącie.

Uczciwie – trzeba to podkreślić – podzielono ostatnie dochody.

Posejdon był nastawiony optymistycznie. Głośno ryczał, że da sobie
radę.

Najgorzej czuli się opiekunowie uregulowanych strumieni i wyciętych
lasów.

Po cichu wszyscy liczyli na sny, ale nikt o tym nie chciał mówić.

Żadnych wniosków nie było.

Hermes wstrzymał się od głosowania.

Atena chlipała w kącie.

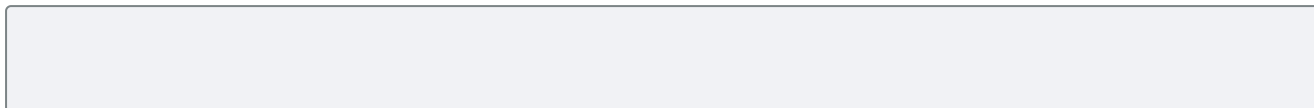
Wracali do miasta późnym wieczorem, z fałszywymi dokumentami
w kieszeni i garścią miedziaków.

Kiedy przechodzili przez most, Hermes skoczył do rzeki. Widzieli jak
tonął, ale nikt go nie ratował.

Zdania były podzielone; czy był to zły, czy, przeciwnie, dobry znak.

W każdym razie był to punkt wyjścia do czegoś nowego, niejasnego.

Źródło: Zbigniew Herbert, *Próba rozwiązania mitologii*.

W artykule *Filozofia stawia ważne pytania* Jonathan Jacobs zawarł pochwałą pytań filozoficznych. Wskaż powody, sytuacje, które mogłyby podważyć tak jednoznaczną ocenę.

« Jonathan Jacobs

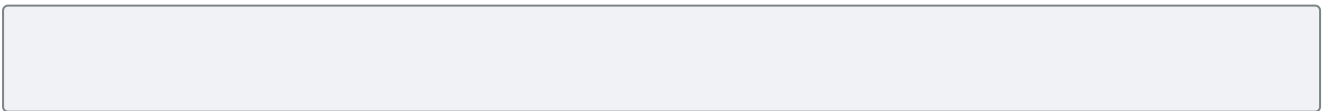
Filozofia stawia ważne pytania

W dociekaniach wszelkiego rodzaju czy innych dziedzinach ludzkiego życia możemy znaleźć przesłanki do stawiania pytań doniosłych filozoficznie. Nie są one jałowe, zaś próba podjęcia odpowiedzi na nie nie jest jedynie intelektualnym luksusem, formą rozrywki, z której nic nie wynika. Podnoszenie takich kwestii jest formą ćwiczenia naszej zdolności rozumienia samych siebie jako istot racjonalnych, zdolnych do myślenia, które nie ma ściśle określonego punktu docelowego, miejsca, w którym moglibyśmy powiedzieć: „Teraz posiadliśmy rozumienie tak pełne, jak to tylko możliwe. Nasza myśl nie ma już co odkrywać”. Zawsze możemy to rozumienie pogłębiać, poszerzać, a czyniąc tak – dochodzić do jeszcze pełniejszego rozumienia natury samych.

Abstrakcyjny charakter wielu kwestii filozoficznych nie dystansuje ich od realnych spraw życiowych ani realnego zrozumienia. Po pierwsze, abstrakcyjność to nie to samo, co mętność; idee mogą być dość abstrakcyjne, ale też jasne i precyzyjne. Ponadto abstrakcyjny charakter filozofii odzwierciedla naszą zdolność do rozpoznawania i używania architektury pojęciowej na kilku poziomach. Nie jesteśmy zamknięci do sfery percepcji zmysłowej ani nawet do sfery empirycznej teorii. Nasza zdolność do angażowania się w refleksję i analizę nie ma jakiegoś ustalonego kresu. Zawsze możemy szukać większej jasności i spójności, precyzyjniejszych związków między pojęciami oraz wydobywania coraz szerszego zakresu założeń i konsekwencji. Uzasadnienie przekonań, teorii i postaw to projekt, którego nie sposób wyczerpać, nawet jeśli

uznamy, że pod wieloma względami dysponujemy odpowiednimi podstawami dla naszych przekonań. Uprawiając filozofię, ujawniamy naszą gotowość, aby z całą powagą ujmować siebie jako myślicieli, istoty zdolne do zadomowienia się w świecie poprzez dążenie do jego zrozumienia oraz zrozumienia samych siebie. Filozoficzne myślenie prowadzi nas do uznania, że chociaż jesteśmy ograniczeni przez naturę, to zadanie realizowania tej natury zawsze pozostawia miejsce na dalsze zrozumienie.

Źródło: Jonathan Jacobs, *Filozofia stawia ważne pytania*, dostępny w internecie: <https://filozofuj.eu/jonathan-jacobs-filozofia-stawia-wazne-pytania/>.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: A co przed filozofią, czy nie było pytań? Wskazanie specyfiki pytań filozoficznych

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Pojęcie filozofii. Uczeń:

5) wskazuje istotne cechy pytań filozoficznych: ogólność (abstrakcyjność), racjonalność, zorientowanie na to, co ostateczne lub najbardziej podstawowe.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pojmuje relacje mitu i filozofii w kontekście problemu obecności pytań;
- rozumie specyfikę wiedzy mitycznej i filozoficznej;
- dokonuje analizy właściwości pytań filozoficznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;

- burza mózgów;
- audiobook.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „A co przed filozofią, czy nie było pytań? Wskazanie specyfiki pytań filozoficznych”. Uczniowie mają zapoznać się z treściami w sekcji „Przeczytaj” i przygotować prezentację, w której przedstawią przykłady ilustrujące zagadnienia związane z tematem lekcji.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu się na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji oraz jej cele. Określa wiążące dla uczniów kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji i na tej podstawie dobiera uczniów w pary. Prosi o przygotowanie pytań związanych z wyświetlonym tematem zajęć i udostępnionym przed zajęciami e-materiałem. Czego uczniowie chcą się dowiedzieć? Co ich interesuje w związku z zakresem lekcji? Omówienie pytań przygotowanych przez uczniów, dyskusja wstępna.

Faza realizacyjna:

1. *Burza mózgów.* Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *Co przed filozofią?* Następnie informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Uczniowie podają swoje

propozycje. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy.

2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Odczytanie polecenia do multimediu: *Sformułuj pytanie filozoficzne odnoszące się do jednego z trzech wymiarów, które autor przypisuje dziełu Homera i które doprowadzą do powstania filozofii.* Wspólna praca całego zespołu klasowego nad odpowiedziami.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1–4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5–8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

Faza podsumowująca:

1. Zalogowany na platformie nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Każdy uczeń ma dokończyć zdanie, odwołując się do wyświetlonych treści: *Zaczynam się zastanawiać...*

Praca domowa:

1. Stwórz krzyżówkę podsumowującą zajęcia i zawierającą minimum dziesięć haseł.

Materiały pomocnicze:

- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.
- *Wychowanie–mądrość–kultura. Problemy współczesnego wychowania w perspektywie sokratejskiej*, red. B. Jodłowska i M. Flanczewska-Wolny, Kraków 2011.
- Parandowski J., *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Kraków 1992 r.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimediu:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do podsumowania lekcji.